

BADIIY MATN TARJIMASIDA TRANSFORMATSIYALAR: NAZARIY VA AMALIY TAHLIL

Mardonova E'zoza

Xalqaro innovatsion universiteti "Lingvistika (Ingliz tili)" yo'nalishi magistranti

Annotatsiya. Mazkur maqolada badiiy matn tarjimasida qo'llaniladigan tarjima transformatsiyalarining nazariy va amaliy jihatlari tahlil qilinadi. Tadqiqot jarayonida leksik, grammatik va stilistik transformatsiyalarning badiiy mazmun, obrazlilik hamda muallif uslubini saqlashdagi roli aniqlanadi. Qiyosiy tahlil asosida transformatsiyalar badiiy tarjimaning ajralmas mexanizmi ekanligi asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: badiiy tarjima, tarjima transformatsiyalari, ekvivalentlik, adekvatlik, stilistik moslashuv.

Аннотация. В статье рассматриваются теоретические и практические аспекты переводческих трансформаций в художественном переводе. Анализируются лексические, грамматические и стилистические трансформации, направленные на сохранение художественного смысла, образности и индивидуального стиля автора. На основе сравнительного анализа доказывается, что переводческие трансформации являются необходимым инструментом адекватного художественного перевода.

Ключевые слова: художественный перевод, переводческие трансформации, эквивалентность, адекватность, стилистическая адаптация.

Abstract. This article examines the theoretical and practical aspects of translation transformations in literary translation. The study analyzes lexical, grammatical, and stylistic transformations aimed at preserving artistic meaning, imagery, and the author's individual style. Based on comparative analysis, the research demonstrates that translation transformations are essential tools for achieving equivalence and adequacy in literary translation.

Keywords: literary translation, translation transformations, equivalence, adequacy, stylistic adaptation.

Kirish

Zamonaviy tarjimashunoslikda badiiy tarjima tilshunoslik, adabiyotshunoslik va madaniyatlararo kommunikatsiya kesishgan murakkab ilmiy soha sifatida talqin etiladi. Badiiy matn tarjimasi jarayonida tarjimon nafaqat lingvistik birliklarni, balki estetik mazmun, obrazlar tizimi, milliy-madaniy kodlar hamda muallifning individual uslubini boshqa til vositalari orqali qayta yaratishi zarur bo'ladi. Shu bois badiiy tarjima jarayoni oddiy ekvivalent izlash bilan cheklanmaydi.

Turli tillarning leksik-semantik, grammatik va stilistik tizimlari o'rtasidagi tafovutlar tarjima jarayonida muqarrar transformatsiyalarni yuzaga keltiradi. Ayniqsa, metafora, frazeologizm, epitet, realiya va madaniy birliklar tarjimasida so'zma-so'zlik badiiy ta'sirning yo'qolishiga olib kelishi mumkin. Mazkur holat tarjima transformatsiyalarini badiiy tarjimaning majburiy mexanizmi sifatida qarash zaruratini yuzaga chiqaradi.

Ilmiy adabiyotlarda tarjima transformatsiyalari turlicha talqin qilinadi. L.S. Barkhudarov, V.N. Komissarov, J.-P. Vinay va J. Darbelnet kabi olimlar transformatsiyalarni ekvivalentlik va adekvatlikni ta'minlovchi asosiy vosita sifatida baholaydi. Ularning qarashlariga ko'ra, badiiy tarjimada transformatsiyalar til tizimlari o'rtasidagi mexanik farqni emas, balki badiiy tafakkur va estetik idrok tafovutini bartaraf etishga xizmat qiladi.

Shu bilan birga, badiiy tarjima amaliyotida transformatsiyalarning me'yoridan ortiq yoki yetarli darajada qo'llanilmasligi tarjima sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Bu esa transformatsiyalarni nazariy asosda tasniflash va amaliy misollar orqali tahlil qilish muammosini dolzarb qiladi.

Mazkur maqolaning maqsadi badiiy matn tarjimasida qo'llaniladigan asosiy tarjima transformatsiyalarini aniqlash, ularning funksional xususiyatlarini tahlil qilish hamda badiiy mazmun va uslubni saqlashdagi o'rnini asoslab berishdan iborat. Tadqiqot natijalari badiiy tarjima nazariyasi va amaliyotini takomillashtirishga xizmat qilishi kutiladi.

Metodlar

Tadqiqotda quyidagi ilmiy metodlardan foydalanildi:

Qiyosiy-tahliliy metod – asliyat va tarjima matnlaridagi birliklarni solishtirish;

Deskriptiv metod – tarjima jarayonida yuz bergan o'zgarishlarni tavsiflash;

Lingvostilistik tahlil – badiiy vositalarning tarjimada qayta ifodalanishini aniqlash;

Transformatsion tahlil – leksik, grammatik va semantik o'zgarishlarni tasniflash.

Material sifatida ingliz va rus adabiyotidan o'zbek tiliga tarjima qilingan badiiy asarlardan namunalar tanlandi.

Natijalar

Tahlil natijalari badiiy matn tarjimasida quyidagi asosiy transformatsiyalar faol qo'llanilishini ko'rsatdi:

3.1. Leksik transformatsiyalar

Generalizatsiya – aniq tushunchaning umumiy birlik bilan berilishi;

Konkretizatsiya – umumiy birlikning aniqroq ifodalanishi;

Ma'nodosh almashtirish – kontekstga mos sinonim tanlash.

Bu transformatsiyalar milliy-madaniy tafovutlarni yumshatishda muhim rol o'ynaydi.

3.2. Grammatik transformatsiyalar

Gap tuzilishining o'zgarishi;

So'z turkumlarining almashtirilishi;

Murakkab gapning sodda gap bilan ifodalanishi.

Mazkur transformatsiyalar o'zbek tilining sintaktik me'yorlariga moslashuvni ta'minlaydi.

3.3. Stilistik transformatsiyalar

- Metafora va epitetlarning moslashtirilishi;
- Frazeologizmlarning muqobil variant bilan berilishi;
- Emotsional-ekspressiv bo'yoqni qayta yaratish.

Natijalar shuni ko'rsatdiki, stilistik transformatsiyalar badiiy ta'sirni saqlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Muhokama.

Olingan natijalar tarjimashunoslikdagi Vinay va Darbelne, Komissarov, Barkhudarov qarashlari bilan uyg'un ekanini ko'rsatadi. Badiiy tarjimada transformatsiyalar til tizimlari o'rtasidagi tafovut emas, balki **badiiy tafakkur farqi** bilan bog'liq jarayon sifatida namoyon bo'ladi.

Transformatsiyalarning me'yoridan ortiq qo'llanilishi erkin tarjimaga, kam qo'llanilishi esa so'zma-so'zlikka olib kelishi mumkin. Shu bois tarjimonning lingvistik va estetik kompetensiyasi hal qiluvchi omil hisoblanadi.

Xulosa.

Tadqiqot natijalari badiiy matn tarjimasida tarjima transformatsiyalari tasodifiy yoki ikkilamchi hodisa emas, balki tarjima adekvatligini ta'minlovchi zarur va qonuniy mexanizm ekanligini ko'rsatdi. Badiiy matnning semantik mazmuni, estetik ta'siri va stilistik yaxlitligini saqlash ko'p hollarda so'zma-so'z tarjima orqali emas, balki maqsadli transformatsiyalar orqali amalga oshiriladi.

Tahlil jarayonida aniqlanishicha, leksik transformatsiyalar milliy-madaniy realiyalar va kontekstual ma'nolarni moslashtirishda muhim ahamiyat kasb etadi, grammatik transformatsiyalar esa tarjima tilining sintaktik me'yorlarini saqlashga xizmat qiladi. Stilistik transformatsiyalar esa muallifning individual uslubi, obrazlilik va emotsional-ekspressiv bo'yoqni qayta yaratishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Ushbu uch turdagi transformatsiyalar o'zaro uzviy bog'liq holda badiiy tarjimaning sifatini belgilaydi.

Shuningdek, tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, transformatsiyalarning haddan tashqari erkin qo'llanilishi matnning asliyatdan uzoqlashishiga, yetarli darajada qo'llanilmasligi esa stilistik soddalashuv va badiiy ta'sirning pasayishiga olib keladi. Demak, tarjimonning professional kompetensiyasi, ya'ni til bilimlari bilan bir qatorda estetik tafakkur va madaniyatlararo sezgirliги transformatsiyalarni to'g'ri tanlashda asosiy omil hisoblanadi.

Xulosa sifatida aytish mumkinki, tarjima transformatsiyalari badiiy tarjima nazariyasida xatolik yoki og‘ish sifatida emas, balki funksional zarurat sifatida talqin qilinishi lozim. Ushbu tadqiqot natijalari tarjimonlar tayyorlash jarayonida, tarjima nazariyasi fanini o‘qitishda hamda badiiy tarjima amaliyotini tahlil qilishda metodik asos bo‘lib xizmat qilishi mumkin. Kelgusida transformatsiyalarni muayyan tarjimon uslubi yoki konkret adabiy asarlar misolida chuqurroq o‘rganish ilmiy jihatdan istiqbolli yo‘nalishlardan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Barkhudarov L.S. *Yazyk i perevod.* – Moskva, 1975.
2. Komissarov V.N. *Teoriya perevoda.* – Moskva, 1990.
3. Vinay J.-P., Darbelnet J. *Stylistique comparée du français et de l’anglais.* – Paris, 1958.
4. Nida E. *Toward a Science of Translating.* – Leiden, 1964.
5. O‘zbek tarjimashunosligi bo‘yicha ilmiy maqolalar to‘plami.

